माजीना पाठना।

सेवक

वैष्णवोनुं नित्यकर्म.

ामि श्रीदेवकीनंदनाचार्यात्मज श्रीवल्लभ

आचार्यजीनी आज्ञानुसार

छपाव्युं.

मुंबई,

"तत्त्वविवेचक" प्रेस.

संवत् १९७१ चैत्रमास

શ્રીગોકુલચંદ્રમાજીના ષ્ણવોએ વર્તવાના
સક્ષિપ્ત સદાચાર અર્થાત્ સૂ[illegible]ગથી ઊઠીને
રાત્રે સૂવુ ત્યાં સૂધીના વર્તનના નિયમો.

વૈષ્ણવોએ ઊષ કાળમા ઊઠવુ પાછલી પાચ ઘડી રાત્રિ બાકી હોય તે સમયને ઊષઃકાળ કહેછે તે સમયે ઊઠી પ્રથમ માળા તથા અધિકાર પ્રમાણે લીધેલા ઉપવીતને સંભાળી તેના દર્શન કરવા બૃહન્નારદીય પુરાણમા કહ્યુ છે કે -

ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय परब्रह्म विचिन्तयेत् ॥

બ્રાહ્મમુહૂર્તમા એટલે ઉપર દર્શાવેલા કાળમા ઊઠી, પરબ્રહ્મ એટલે શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનુ હૃદયમા પરિચિંતન કરવુ વળી કહ્યુ છે કે

वंदे सर्वोपनिषदां सारमेकपदस्थितम् ।
करस्फुरन्मुरलिकाश्यामलं ब्रह्मकोमलम् ॥

સર્વે ઉપનિષદોના સારરૂપ અને એક ચરણારવિંદે કરીને સ્થિત એવા સુશોભિત શ્રીહસ્તમા મોરલી ધારણ કરનાર, મેઘશ્યામ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ જે શ્રીગોકુલચન્દ્રમાજી તેમનુ ધ્યાન ધરી વન્દન કરવુ પછી નીચે પ્રમાણે નામોના ઉચ્ચારણ કરવા —

૧ શ્રીગોવર્ધનનાથજી ૨ શ્રી નવનિતપ્રિયાજી ૩ શ્રી મથુરેશજી ૪ શ્રીવિઠ્ઠલનાથજી ૫ શ્રી દ્વારકાનાથજી ૬ શ્રીગોકુલનાથજી ૭ શ્રીગોકુળચન્દ્રમાજી ૮ શ્રીમદનમોહનજી ૯ શ્રીબલદેવજી ૧૦ શ્રીયમુનાજી ૧૧ શ્રીગિરિરાજજી ૧૨ શ્રીવલ્લભાચાર્યમહાપ્રભુજી ૧૩ ગોસ્વામિ શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી (તેમના પુત્ર) ૧૪ શ્રીગિરધરજી ૧૫ શ્રીગોવિંદરાયજી ૧૬ શ્રીબાલકૃષ્ણજી ૧૭ શ્રીગોકુલનાથજી ૧૮ શ્રીરઘુનાથજી ૧૯ શ્રીયદુનાથજી ૨૦ શ્રીઘનશ્યામજી ૨૧ પોતાના ગુરૂદેવ આમ એકવીશ નામોના ઉચ્ચારણ કરવા તે પછી દેહકૃત્ય કરવુ તેની વિગત —

શૌચ—શૌચનેમાટે જળનુ મોટુ પાત્ર ભરીને, યથાવકાશ ઘરથી અથવા ગામથી દૂર નૈઋત્ય દિશામા શૌચ કરવા જવુ. દેવભૂમિ, નદી, તળાવ, રાજમાર્ગ વગેરે સાર્વજનિક ઉપયોગના સ્થાનમા શૌચ કરવામાટે કદી પણ બેસવુ નહિ શૌચ કરવા બેસતા પહેલા વસ્ત્રથી મો, નાક તથા માથાને વીંટવુ ઉપવીત જમણે કાને ચઢાવવુ ખુલ્લી ભૂમીપર શૌચ કરવા બેસતા પહેલા ભૂમિને ઘાસથી ઢાકવી શૌચ સમયે મનમા બોલવાનો શ્લોક

उद्धृतासि वराहेण ...
देहस्य मलसंबंध ... मे ॥

એ શ્લોક ભણી, ત્રણ ... પાડી, દિવસે ઉત્તરમુખે અને રાત્રિએ દક્ષિણમુખે બેસવું. ... સન્મુખ પુઠ કરીને કોઇ કાળેપણ બેસવું નહિ. શૌચ કરતાં બોલવુ નહિ અને થુકવુ પણ નહિ. શૌચ કર્યાં પછી હાથ ધોવાની વિધિ, માટીના પ્રમાણ વિષે શ્લોકઃ—

एका लिंगे गुदे पंच तथा वामकरे दश ।
उभयोः सप्त दातव्याः पादयोस्तु त्रिभिस्त्रिभिः ॥

અર્થ—મૂત્ર ઇંદ્રિયને એકવાર. ગુદાને પાચવાર, ડાબા હાથને દશવાર, ફરી બેઉ હાથ ભેગા કરીને સાતવાર માટી સહિત જળથી ધોવા. તે પછી બેઉ પગને પણ ત્રણ ત્રણ વખત માટી તથા જળથી ધોવા. તે પછી કોગળા કરવા. કોગળાનો વિધિઃ—

मूत्रे पुरीषे भुक्तांते रेतःप्रस्रवणे तथा ।
चतुरष्टद्विषट्द्व्यष्टगंडूषैःशुद्धिमाप्नुयात् ॥

અર્થ—પિશાબ કરીને ચાર, શૌચ કરીને આઠ, જમ્યા પછી બાર, વિષયના અંતમા સોળ કોગળા કરવાથી શુદ્ધ થવાય છે.

દંતધાવન—દાતણ કરવાનો વિધિ—

अपामार्गं बादरं वा द्वादशांगुलमव्रणम् ।
कनिष्ठांगुलिवत्स्थूलं पर्वार्धकृतकूर्चकम् ॥

અર્થ—અઘાડો અથવા બોરડી વગેરે વૃક્ષના દાતણ બાર આગળ લાબા, ટચલી આગળીના ટેરવા જેટલા જાડા લેવા. દાતણની સ્તુતિનો શ્લોક—

आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजापशुवसूनिच ।
ब्रह्म प्रज्ञां च मेधांच त्वन्नोदेहि वनस्पते ॥

અર્થ—હે વનસ્પતે! તુ મને આયુષ્ય, બળ, યશ, કાન્તિ, પ્રજા, પશુ, દ્રવ્ય, જ્ઞાન તથા બુદ્ધિ આપ. આ શ્લોક ભણી દાતણ કરવુ પછી બાર કોગળા કરી મુખ શુદ્ધ કરવું. વ્રતને દિવસે કાષ્ટનુ દાતણ કરવુ નહિ, પણ સારી રાખથી દાત ઘસીને દાતણ કરવુ.

સ્નાન—નાહવાનો વિધિ—પ્રથમ આંખે જળ લગાડી, ચોટલીની ગાંઠ વાળી પ્રાણાયામ કરવો. પછી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો—

ममोपात्तदुरितक्षयद्वाराश्रीकृष्णप्रीत्यर्थं सकलकर्म-
योग्यतासिद्ध्यर्थे प्रातःस्नानमहं करिष्ये ॥

પછી ગંગાદિક તીર્થોનું આવાહન કરવું તેનો મંત્ર —

पुष्कराद्यानि तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा ।
आगच्छंतु पवित्राणि स्नानकाले सदा मम ॥
श्रीकृष्णवल्लभे देवि यमुने पापहारिणि ।
सेवार्थं स्नातुमिच्छामि जलेऽस्मिन्सन्निधिं कुरु ॥

આ મંત્ર ભણી ત્રણવાર સ્નાન કરવું. ટાઢા જળથી કોગળા કરી અંતરમાં શ્રીહરિસ્મરણપૂર્વક સ્નાન કરવું નાહાતી વખતે પગના જળનો તથા એંઠાજળના છાંટાનો બચાવ રાખવો બોલવું નહિ. નાહ્યા પછી અંગુછાથી પહેલા મોઢું લૂછવું પછી આખું શરીર લૂછવું પછી ધોએલા શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરવા, તથા ઓઢવા પછી આસન ઉપર બેસી દેહની શુદ્ધિ માટે ભગવાનનું ચરણામૃત મુખમાં લેવું, પછી આંખે તથા કપાળે લગાડવું. પછી શુદ્ધ જળથી આચમન કરી, ચોટલીની ગાંઠ બાંધવી

તિલક—પછી ભગવાનના પ્રસાદી કેસર, કુંકુમ, ચંદન, ઈત્યાદિમાં ગોપીચંદન મેળવી વૈષ્ણવોએ બાર સ્થાનોમાં બાર તિલક કરવા. તેના પ્રમાણનો શ્લોક સ્કંધપુરાણના માર્ગશીર્ષ માહાત્મ્યમાં આ પ્રમાણે છે —

ब्रह्मन्द्वादशपुंड्राणि वैष्णवः सततं धरेत् ।
मूर्ध्नि मूलेन मंत्रेण शेषं द्वादशनामभिः ॥

વળી પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે કે —

ऊर्ध्वपुंड्रं तु सर्वेषां ननिषिद्धं कदाचन ।
धारयेयुः क्षत्रियाद्या विष्णुभक्ता भवंति ये ॥

અર્થ—ક્ષત્રિય ઈત્યાદિ જાતિયોમાં જે વિષ્ણુભક્ત હોય તેણે તો ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક કરવું સર્વેને ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક કરવાનો અધિકાર છે. કોઈ ઠેકાણે પણ તેનો નિષેધ કરેલો નથી વાસુદેવ ઉપનિષદ્ વગેરેમાં બ્રાહ્મણોએ બાર તિલક કરવાનો વિધિ પ્રસિદ્ધ છે. તિલકના આકારનો શ્લોક. તત્વદીપ નિબંધમાં કહ્યું છે —

दंडाकारं ललाटे स्यात् पद्माकारं तु वक्षसि ।
वेणुपत्रनिभं बाह्वोरन्यद्दीपाकृति स्मृतम् ॥

અર્થ—લલાટમાં દંડાકૃતિ એટલે ભગવાનના ચરણના આકારનું તિલક કરવું વક્ષસ્થળ એટલે હૃદયમાં બીડેલા કમળના આકારનું તિલક કરવું બે બાહુપર વાસના પત્રના આકારના તિલક કરવા અને બાકીના ઠેકાણાઓમાં દીવાની જ્યોતિના આકારના તિલક કરવા. તિલક કરતી વખતે નીચે પ્રમાણે ભગવાનના નામોનો ઉચ્ચારણ કરવો.

૧ લલાટમા તિલક કરતા "केशवायनम केशव ध्यायामि" ૨ કુટી-પર કરતા "नारायणायनम नारायण ध्यायामि" ૩ હૃદયમા કરતા "माधवायनम माधव ध्यायामि" ૪ કંઠમા કરતા "गोविंदायनम गोविंद ध्यायामि" ૫ જમણી કેડે "विष्णवेनम विष्णु ध्यायामि" ૬ જમણે હાથે કરતા "मधुसूदनायनम मधुसूदन ध्यायामि" ૭ જમણા કાનના મૂળે કરતા "त्रिविक्रमायनम त्रिविक्रम ध्यायामि" ૮ ડાબી કેડે કરતા "वामनायनम वामन ध्यायामि" ૯ ડાબે હાથે કરતા "श्रीधरायनम श्रीधर ध्यायामि" ૧૦ ડાબા કાનના મૂળે કરતા "हृषीकेशायनम हृषीकेश ध्यायामि" ૧૧ પીઠે કરતા "पद्मनाभायनम पद्मनाभ ध्यायामि" ૧૨ બોચીએ કરતા "दामोदरायनम दामोदर ध्यायामि" એ પ્રમાણે બારે ઠેકાણે ભગવાનના દ્વાદશનામ લઈ તિલક કરવા. બાકી રહેલા કુમકુમને ધોઈને તે જળ "वासुदेवायनम" એ મંત્ર ભણી માથે ચઢાવવુ બ્રાહ્મણોને ઓંકાર (પ્રણવમંત્ર) પૂર્વક ઉપર લખેલા નામો ભણી તિલક કરવાનો નિષેધ નથી એમ ઉપનિષદમા કહ્યુ છે

મુદ્રા:—પછી શીતળ ગોપીચંદનની મુદ્રા ધારણ કરવી તેનો વિધિ વૈષ્ણવોએ તિલક મુદ્રા ધારણ કર્યા સિવાય કાંઈ પણ સત્કર્મો કરવા નહિ તેના પ્રમાણના શ્લોકો "મદનપારિજાત" ગ્રંથમા આ પ્રમાણે ટાંકેલા છે બ્રહ્મપુરાણનુ વચન —

यागो दानं तपो होमः स्वाध्यायः पितृतर्पणम् ।
भस्मीभवति तत्सर्वमूर्ध्वपुंड्रं विनाकृतम् ॥

અર્થ—યજ્ઞ, દાન, તપ, હોમ, બ્રહ્મયજ્ઞ, પિતૃનુ તર્પણ એ જો ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલક ધરણ કર્યાવિના જે કરે તે સર્વ નિષ્ફળ થાય છે પદ્મ-પુરાણનુ વચન —

उपवीतादिवद्धार्या शंखचक्रादयस्तथा ।
ब्राह्मणस्य विशेषेण वैष्णवस्य विशेषतः ॥

અર્થ—બ્રાહ્મણોએ તથા વૈષ્ણવોએ વિશેષે કરીને ઉપવીતની પેઠે નિત્ય શંખ, ચક્રાદિ ધારણ કરવા તે ન ધારણ કરે તો દોષ લાગે છે તે વિષે બૃહન્નારદીય પુરાણનું વચન —

शंखचक्रादिरहितः पूजां यस्तु समाचरेत् ।
निष्फलं पूजनं तस्य हरिश्चापि न तुष्यति ॥

અર્થ—ગોપીચંદનની શંખ, ચક્રાદિક મુદ્રાથી રહિત થઈ જે ભગવાનનુ પૂજન કરેછે, તેનું પૂજન નિષ્ફળ થાયછે અને શ્રીહરિ પણ તેના ઉપર પ્રસન્ન થતા નથી

મુદ્રા કયા કયા અંગમા ધારણ કરવી તે જમણા હાથના મૂળમા એટલે ખભાથી સહેજ નીચે ચાર ચક્ર, તેની નીચે ફરી એક નામમુદ્રા તેની નીચે એક શંખ તેની નીચે ફરી એક નામમુદ્રા અને તેની આજુબાજુ બબે મળી ચાર પદ્મ ધારણ કરવા એજ રીતે જમણા સ્તન ઉપર વચમા માગ રાખી ત્રણ ચક્ર ઉપરા ચાપરી કરવા વચ્ચે રાખેલા માગમા એકેક એમ બે શંખ કરવા તેની આજુબાજુ બબે મળી ચાર પદ્મ કરવા ફરી હૃદયમા એક નામમુદ્રા કરવી તેની હેઠળ ઉપર તથા આજુબાજુએ મળી ચાર સંપ્રદાય મુદ્રાઓ કરવી. પછી લલાટમા તિલકની વચ્ચે નાકના મૂળમા એક ગદા કરવી તેના ઉપરાઉપરી માથાના બાળ સૂધી ચાર સંપ્રદાય મુદ્રાઓ કરવી પછી ડાબે હાથે ખભાની હેઠળ ચાર શંખ તેની હેઠળ એક નામમુદ્રા, તેની હેઠળ એક ચક્ર તેની હેઠળ ફરી એક નામમુદ્રા અને તેની આજુબાજુ બબે મળી ચાર ગદાઓ કરવી તેજ પ્રમાણે ડાબા સ્તન ઉપર ઉપરાઉપરી વચમા માગ રાખી ત્રણ ચક્રો કરવા રાખેલા માગમા એક એક મળી બે શંખ કરવા અને તેની આજુબાજુએ બબે મળી ચાર ગદાઓ કરવી ફરી જમણા કાનની નીચેથી કંઠ સુધી જરા જરા માગ રાખી ત્રણ ચક્ર કરવા તેજ રીતે ડાબા કાનની નીચેથી કંઠ સૂધીમા વચ્ચે જરા જરા માગ રાખી ત્રણ ચક્ર કરવા અને કંઠના તિલકની વચ્ચે એક ચક્ર કરવુ પછી નાભી ઉપર તથા જમણી ડાબી બન્ને કેડો ઉપર તથા પુંઠ ઉપર તથા પાછળ બોચીપર તથા તાળવાપર એક એક ચક્ર કરવુ એ રીતે શીતળમુદ્રા કરી પછી બૃહન્નારદીયપુરાણમા કહ્યા મુજબ "प्राणायाम ततः कृत्वा संध्यावदनमाचरेत्" પ્રાણાયામ કરીને બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી તથા વૈશ્ય જાતિના વૈષ્ણવોએ પોતપોતાના વર્ણાશ્રમધર્માનુસાર સંધ્યાવંદનાદિક કર્મો અવશ્ય કરવા જોઇએ મનુસ્મૃતિમા કહ્યુ છે કે—

संध्याहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु ॥

અર્થ—જે સંધ્યાહીન અશુચિ છે તે સર્વ સત્કર્મોને લાયક નથી વળી સાક્ષાત સ્વરૂપ સેવા જેમને ઘેર બિરાજતી હોય તેમણે તો સેવાના અવકાશમા બધાએ કર્મો યથાકાલે કરવાના છે નારદ પંચરાત્રમા કહ્યુ છે કે—

लौकिकी वैदिकी वापि क्रिया या क्रियते मुने ।
हरिसेवानुकूलैव सा कार्या भक्तिमिच्छता ॥

અર્થ—શિવજી કહેછે કે હે નારદ ! ભક્તિની ઇચ્છા કરનાર જે પુરૂષ છે તે તેણે લૌકિક તેમજ વૈદિક ક્રિયાઓ જે કરવી, તે હરિની સેવાના સાવકા-

શમા કરવી જેમકે મંગળભોગ ધરીને પ્રાતઃસંધ્યા કરે, રાજભોગ ધરીને મધ્યાન્હ સંધ્યા કરે, તેમ ઉત્સવ વગેરેના દિવસોમા સેવાના કાર્યથી પહોચીને નિત્ય કર્મ કરવા કારણસર કાળનો લોપ થવાથી પ્રત્યવાય નથી, તે વિષે સ્કંદપુરાણમા ભગવદ્ વચન છે કે —

मन्निमित्तं कृतं कर्म कर्मलोपो भवेद्यदि ।
तत्कर्म कुर्वते नित्यं तिस्रः कोट्यो महर्षयः ॥

અર્થ—જે મારા નિમિત્તે કર્મ કરે, તો તે કર્મ કરતા કદાપિ વૈદિક કર્મના કાળનો લોપ થાય તો તે કર્મો ત્રણ કરોડ મહર્ષિયો કરે છે અર્થાત્ કર્મકાલ લોપનું પાતક ભગવત્સેવા કરનારને લાગતુ નથી તોપણ બનતા સુધી નિત્ય-નૈમિત્તિક કર્મનો લોપ સર્વથા કરવો નહિ

ભગવત્સેવા—વૈષ્ણવોને ભગવત્સેવા કરવી એ મુખ્ય ધર્મ છે જે ગાદીના સેવક હોય તે ગાદીના શ્રીમદાચાર્યચરણ ગુરૂદેવ પાસે પ્રાતઃકાળથી શયનપર્યંતની સેવાવિધિ સમજી લઈ પછી પોતાના ઘરમા શ્રીનીસેવા પધરાવવી ઋતુઅનુસાર પૂર્ણ પ્રીતિપૂર્વક સેવા કરવી રાજસેવા કરવાની સર્વ પ્રકારે પોતાને અનુકુળતા ન હોય તો, વૈષ્ણવોએ પોતાના શ્રીગુરૂદેવના સેવ્ય સ્વરૂપની છબી ઘરમા પધરાવી તેમની સેવા કરવી ઘરમા મંદિર હોય તો તેમા એક નાનુ સીહાસન ચોકી મંદિરના એત પ્રમાણે રાખી, તે ઉપર રૂઈએલ ગાદી તકીઆ મૂકી, તેપર એક મલમલની ચાદર બીછાવવી મુખવસ્ત્ર તકીઆપર ધરી રાખવુ પીઠના તકીઆપર મલમલનુ સુવાળુ વસ્ત્ર ઘડીવાળી ધરવુ પછી ગાદીપર શ્રીચિત્રજીને પધરાવવા વસ્ત્ર ઋતુને અનુસરતા ધરાવવા ગુંજાની માળા ઇત્યાદિ જે શૃંગાર હોય તે ધરવા શ્રીમસ્તક ઉપર મોરપીછશહિત પાગ ધરવી પછી ફૂલની માળા ધરી, તુલસી ચરણાર્વિંદમા શમર્પવા વેણુજી હોય તે ધરાવવા શુદ્ધ પવિત્ર જળ ઝારી ભરવાસારૂ લાવી રાખ્યુ હોય, તેમાથી ઝારી ભરી, તેપર વસ્ત્ર વીટી પડઘાપર ધરવી પછી શ્રીપ્રભુજીને દર્પણ દેખાડાવવુ પછી મેવો તથા મીશ્રી જે સમયે જે સિદ્ધ હોય તેનો એક કટોરીમા ભોગ ધરવો મંદિરના દ્વાર મંગળ કરી બહાર બેસી પ્રાર્થના કરવી કે હે પ્રભો ! શ્રી મહાપ્રભુજીની કાનીથી તથા શ્રી ગુરૂદેવની કાનીથી ભોગ આરોગશો પછી અષ્ટાક્ષર મંત્રની પાચ માળા તથા પોતાના શ્રીગુરૂદેવના નામની એક માળા અવશ્ય ફેરવવી શ્રીમદ્ભાગવત શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા તથા ષોડશ ગ્રંથ જો વાચતા આવડતા હોય તો તેનો યથાશક્તિ પાઠ કરવો

ગદ્ય, પંચાક્ષરમંત્રજપ કરવા જેવી અપરસ હોય તો તેનો પણ દરરોજ જપ કરવો જો તેવી અપરસ ઘરમા નહિ રહેતી હોય તો નદી, તળાવ, વાવ કે જે જળાશય નજીક હોય તેમા સ્નાન કરી ગદ્ય, પંચાક્ષરમંત્રનો જપ જરૂર કરવો

વર્ણાશ્રમ ધર્માનુસાર સંધ્યા, ગાયત્રીનો જપ વગેરે જે વૈદિક નિત્ય કર્મ કરવાના હોય તે કરવા પછી ત્રણ તાલી વગાડી ભોગ સરાવવો આચમન મુખવસ્ત્ર કરાવી બીડી ધરાવવી ઝારી ફરી ભરીને ધરવી શ્રીના દર્શન તથા ચરણસ્પર્શ કરી પછી સુખશય્યામા અથવા ઝાપીમા પોઢાડવા મંદિરદ્વાર મંગળ કરી દંડવત્ પ્રણામ કરવા પ્રસાદી જળને પોતાને પીવાના જળની મથની (ગોળી) મા મેળવવું પ્રસાદી મેવામિશ્રીને રસોઈ થઈ હોય તેમાના સર્વે પદાર્થમા મેળવવા પછી બ્રાહ્મણ હોય તો તેમણે પ્રસાદી અન્નથી બલી, વૈશ્વદેવ કરવો, મધ્યાન્હ સમયે કોઇ અતિથિ આવ્યો હોય તો તેને અવશ્ય પ્રથમ પ્રસાદ લેવડાવવો આ ગૃહસ્થાશ્રમીયોનો ધર્મ છે અતિથિ વખતે ન મળે કે હમેશા તેને પ્રસાદ લેવડાવવાની પોતાની શક્તિ ન હોય તો ગૌગ્રાસ વિશેષ કાઢવો પછી મહાપ્રસાદ લેવા વૈષ્ણવોએ કદિપણ અસમર્પિત એટલે અણુપ્રસાદી વસ્તુ ખાનપાનમા વાપરવી નહિ સિદ્ધાંતરહસ્ય ગ્રંથમા શ્રીમહાપ્રભુજીએ અસમર્પિત વસ્તુ સર્વથા વર્જન કરવાની આજ્ઞા કરી છે —

असमर्पितवस्तूनां तस्माद्वर्जनमाचरेत् ॥

વળી કૂર્મપુરાણમા પણ અસમર્પિત વસ્તુ વાપરવાનો દોષ કહ્યો છે —

अनर्पयित्वा गोविन्दे यैर्भुक्तं धर्मवर्जितः ।

शुनो विष्ठासमं चान्नं नीरं च सुरया समम् ॥

અર્થ—શ્રીગોવિંદને અર્પણ કર્યાવિના જેણે ભોજન કર્યું હોય તેને ધર્મવર્જિત જાણવો તે ભોજનનુ અન્ન શ્વાનવિષ્ટા સમાન અને જળ તથા દૂધ સુરાપાન સમાન માનવુ અથર્વણ વેદના મહોપનિષદ્મા કહ્યું છે કે —

सर्वे देवाः सर्वे पितरः सर्वे मनुष्याः विष्णुनाऽशितमश्नांति विष्णुनाऽऽघ्रातं जिघ्रंति विष्णुना पीतं पिबंति विष्णुना रसितं रसयंति तस्माद्विद्वान् विष्णूपहृत भक्षयेत् ॥

અર્થ—સર્વે દેવતાઓ, પિતૃઓ તથા મનુષ્યો પ્રભુના પ્રસાદી અન્ન, જળ, રસ, પુષ્પાદિનુ ગ્રહણ કરે છે માટે વિદ્વાન પુરૂષોએ શ્રીવિષ્ણુના પ્રસાદી પદાર્થોજ ઉપયોગમા લેવા. વૈષ્ણવોએ બનતાસૂધી અસમર્પિતથી બચતા રહેવું.

કદાપિ ઉપર લખેલો ઉત્તમ પ્રકાર પ્રવાસ, આશૌચ વગેરે ખરી અડચણના કારણથી ન પળાય તો, સંપ્રદાયના ચાલતા સદાચાર પ્રમાણે ભગવત્ પ્રસાદ તથા ભગવત્પ્રસાદી તુળસી તથા ભગવચ્ચરણામૃત ઉપયોગના પદાર્થોમા મેળવીને તેમાનો દોષ મટાડી, પ્રસાદી કરી ઉપયોગમા લેવા આણેલા સર્વે પદાર્થોમાથી, થોડો ભાગ પણ પ્રથમ પોતાના ઉપયોગમા લીધો હોય તો તેમાનો બાકીનો ભાગ તે અર્ધભુક્ત કહેવાય છે તેવા અર્ધભુક્ત પદાર્થોનો વૈષ્ણવોએ શ્રીપ્રભુની સેવામા ઉપયોગ ન કરવો. એવી "સિદ્ધાંત રહસ્ય' ગ્રંથમા શ્રીમહાપ્રભુજીએ આજ્ઞા કરી છે.

મહાપ્રસાદ લેવાનો વિધિ—પ્રસાદ લેતી વખતે દક્ષિણ મુખે બેસવું નહિ જળપાત્ર જમણી બાજુએ મૂકવુ પોતાણું કરીને મહાપ્રસાદી પાતલ મૂકવી મહાપ્રસાદ લેતા પહેલા પરમ પવિત્ર શ્રીભગવત્ સ્વરૂપનુ ધ્યાન ધરવું. પછી પ્રસાદમાથી અધિકાર પ્રમાણે આપોશન તથા આચમન કરી, પ્રથમ પચગ્રાસ (પાચ કોળીઆ) ભાતના ભરી યથોચિત પ્રસાદ લેવો ભોજન કરતા ગ્રાસે ગ્રાસે મનમા શ્રીહરિસ્મરણ કરતા રહેવુ ભોજન સમયે મોન રાખવુ કહ્યુ છે પોતાના સ્વાર્થમાટે ભગવત્ પ્રસાદની કદીપણ નિંદા કરવી નહિ શ્રીપ્રભુને માટે બગડ્યા સુધર્યાનુ કહેવામા દોષ લાગતો નથી, કેમકે ફરી સાવધાનીથી સામગ્રી કરવામા આવે છે

ભોજન વખતે કાગ, રજસ્વલા વગેરે હીન જાતિની દૃષ્ટિ ન પડે એવા એકાત સ્થાને ભોજન કરવા બેસવુ ભોજન કરતા કરતા જળપાન કરવુ પડે ત્યારે જમણા હાથના કાડાનો ટેકો રાખી, ડાબે હાથે જળપાત્ર ઝાલી જળ પીવુ એકલા ડાબા હાથથી જળપાન કરવામા શાસ્ત્રે દોષ કહ્યો છે ભોજન થઈ ચૂકે એટલે અધિકાર પ્રમાણે શુદ્ધ આચમન કરી ઉઠવુ પ્રથમ છાણ, માટીથી બે હાથ મસળીને ધોયા બાદ બાર કોગળા કરવા પછી મુખશુદ્ધિમાટે પ્રસાદી બીડી લેવી પછી પુરૂષે ચોડીવાર કરી વસ્ત્ર બદલી વિશ્રામ લેવો સુહાસણ સ્ત્રીઓએ પોતાના સ્વામીની પાતલમા બેશીને પ્રસાદ લેવો વિધવા સ્ત્રીઓએ જુદી પત્રાવલીમા, ઈંદ્રિયો જેમ સારીરીતે નિયમમા રહે તેવી રીતનો પરિમિત ભગવતપ્રસાદ દિવસમા એકજ વખત લેવો ભોજન થયા પછી સુહાસણે ઉપર લખ્યા પ્રમાણે મુખશુદ્ધિ કરી બીડી લેવી વિધવાને પાનની બીડી ખાવાનો શાસ્ત્રમા નિષેધ છે માટે તેણે તો પ્રસાદી સોપારીમાત્રજ લેવી પછી વાસણ માજી, પોતણાને ઠકાણે ત્રણવાર ગોબરમાટીથી લીપી ભોજન સ્થાન શુદ્ધ કરવું. સર્વ ઘરકામથી પરવારી થોડોવાર વિશ્રામ લેવો ત્યાર બાદ સકુટુબમળી પોતાના સપ્રદાયના પોથાક તથા નીતિ ગ્રથો વાચવા તથા સાભળવા પુરૂષોએ વર્ણ પ્રમાણે પોતપોતાના વ્યાવહારિક ઉદ્યોગો નીતિપૂર્વક કરવા સ્ત્રીઓએ શ્રીઠાકોરજીની સામગ્રી વીણવા, ચૂટવા વગેરે સેવાપયોગી કામો કરવા.

સાંજે કરવાંની વિધિ—વૈષ્ણવોએ સાજે સ્નાન કરી, વિધિ પ્રમાણે તિલકમુદ્રા ધારણ કરી, સેવામા તત્પર થવુ ઉત્થાપનથી શયન પર્યંતની સેવા સ્નેહપૂર્વક કરવી શયન થયા બાદ બહાર આવી, પોતાના વર્ણાશ્રમ પ્રમાણે સાયસધ્યા ગાયત્રી તથા અષ્ટાક્ષરનો જપ, નિત્યપાઠ યથાવિધિ કરવા પછી મહાપ્રસાદ લઈ પ્રથમ લખ્યા પ્રમાણે મુખશુદ્ધિ કરી બીડી લઈ સ્વસ્થ થવુ પછી ગામમા ભગવત્ મડળી કે સત્સમાગમ જ્યા થતો હોય ત્યા વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણને મુખે શ્રીમદ્ભાગવત, શ્રીસુબોધિની, તત્વ

દીપ નિબંધ, ષોડશ ગ્રંથ સિદ્ધાંત ગ્રંથનું સારી રીતે શ્રવણ કરવું સંસ્કૃત ગ્રંથો વાચી સંભળાવનાર ન મળે તો તેના ભાષાંતરો તથા સંસ્કૃત ગ્રંથોના સિદ્ધાંતથી વિરૂદ્ધ ન હોય તેવા ભાષા ગ્રંથો વાચવા, સાભળવા તથા મનન કરવા વેદ ગીતા, ભાગવત, નારદ પંચરાત્રથી વિરૂદ્ધ ગ્રંથોનું શ્રવણ કદી કરવું નહિ ગામમા તેવો સત્સમાગમ કોઈ ઠેકાણે ન થતો હોય તો ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પોતાના ઘરમાજ બધા કુટુંબીઓએ ભેગા મળી આગ્રહપૂર્વક સત્સમાગમ તથા ભગવત્કીર્તન કરવું એક દિવસ પણ હરિકથા કીર્તન વિનાનો જવા દેવા નહિ નારદપંચ રાત્રમા કહ્યું છે કે —

तद्दिनं दुर्दिनं मन्ये मेघाच्छन्नं न दुर्दिनम् ।
यद्दिनं कृष्णसंलापकथापीयूषवर्जितम् ॥

અર્થ—શિવજી કહે છે કે હે પાર્વતિ ! વાદળે કરીને આચ્છાદિત દિવસ તેને હું દુર્દિન માનતો નથી, પણ જે દિને શ્રીકૃષ્ણસંબંધી કથા વાર્તારૂપી અમૃતનું પાન કરવાનું ન મળે તે દિવસને હું દુર્દિન ગણું છું માટે સત્સમાગમ કરવાનો નિત્ય નિયમ કદી પણ ચૂકવો નહિ

સુવાનો વિધિ—યથાશક્તિ અષ્ટાક્ષરમંત્રનો જપ કરી શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી વગેરે પ્રથમ લખેલા એકવીસ નામોનો ઉચ્ચારણ કરી ચરણામૃત લઈ સૂવું. ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ શ્રીભગવાનમા સદૈવ ઉત્તમ પ્રકારનો સ્નેહ રાખે એવો સુલક્ષણવાન્ પુત્ર ઉત્પન્ન થવાની ઇચ્છા રાખવી એકાદશી, દ્વાદશી, અમાવાસ્યા, પૂનેમ, શ્રાદ્ધ વગેરે વ્રત તથા પર્વના દિવસોમા ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ અવશ્ય જીતેંદ્રિય રહેવું

સામ્પ્રદાયિક પરચૂરણ જાણવાજોગ વિષયો.

દીક્ષા—વૈષ્ણવોએ પ્રથમ અષ્ટાક્ષર મંત્રનો ઉપદેશ લેવો એથી સાત ભક્તિના અધિકારી થાય છે શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન, વંદન અને દાસ્ય સુધીની સાત પ્રકારની ભક્તિ કરતા બ્રહ્મસંબંધ કરવાને લાયક થાય છે પછી ઇશ્વરના અનુગ્રહનુ પાત્ર થાય ત્યારે આત્મનિવેદન કરી શકાય છે. અને તેમ થાય ત્યારે તેની કરેલી સેવા પ્રભુ સાક્ષાત્ અંગીકાર કરે છે સખ્ય તથા આત્મનિવેદન એ બે ભક્તિનુ પ્રભુ પોતે દાન કરે છે. એ ભક્તિ ભગવાનની પરમકૃપા હોય તેનેજ પ્રાપ્ત થાય છે, જનોઈ લેવાથી દ્વિજોની જેમ વૈદિક કર્મો કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે તેમ બ્રહ્મસંબંધ કરવાથી ભગવાનની સેવાનો અધિકાર થાય છે. માટે જીવને ભગવત્સેવા કરવાનો અધિકારી કરવો એ બ્રહ્મસંબંધનુ પ્રયોજન છે. ઉપલા બંને મંત્રની દીક્ષા વૈષ્ણવોએ અવશ્ય લેવી એમ "મંત્રસાર" નામક ગ્રંથમા કહ્યું છે

दीक्षिताय विशेषेण प्रसीदेन्नान्यथा हरिः ।
ब्राह्मणः क्षत्रियो वापि वैश्यः शूद्रोऽथवा पुनः ॥
एवं स्त्रियो वा यत्नेन गुरुमेव समाश्रयेत् ।

અર્થ—દીક્ષા ધારણ કરનારપર ભગવાન્ વિશેષે કરીને પ્રસન્ન થાય છે. માટે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્ય, શુદ્ર તથા સ્ત્રીઓ સર્વે એ પ્રયત્ને કરીને ગુરૂનો ઉપદેશ લેવો. ઉપદેશ ન લેનાર એટલે દીક્ષા વગર રહેનારને દોષ કહ્યો છે પદ્મપુરાણમા શિવજીનુ પાર્વતીપ્રતિ વચન —

अदीक्षितस्य वामोरु कृतं सर्वं निरर्थकम् ।
पशुयोनिमवाप्नोति दीक्षाहीनो मृतो नरः ॥

અર્થ—જેણે દીક્ષા ધારણ કરી નથી, તેના કરેલા સર્વ સત્કર્મો નિષ્ફળ થાય છે અને મૂઆ પછી તેને પશુયોનિ પ્રાપ્ત થાય છે

ગુરુના લક્ષણ—દીક્ષા ગુરૂપાસે લેવાની છે, માટે ઉપલા મત્રોની દીક્ષા કેવા ગુરૂપાસે લેવી તે પ્રથમ જાણવુ જોઇએ ગુરૂ એ બે અક્ષરમા એવો અર્થ સમાયલો છે કે —

गुशब्द स्त्वंधकारः स्यादुशब्दस्तन्निरोधकृत् ।
अंधकारनिरोधित्वाद्गुरुरित्यभिधीयते ॥

અર્થ—ગુ શબ્દ અંધકાર વાચક છે અને રૂ શબ્દ તેનુ રૂધન સૂચક છે અર્થાત્ શિષ્યની બુદ્ધિમા રહેલો જે અજ્ઞાનરૂપ અધકાર તેનો સદ્બોધરૂપ દીપકના પ્રકાશથી કરીને જે નાશકરે તેજ ખરા ગુરૂ કહેવાય વળી શ્રીમદાચાર્યજી મહાપ્રભુજીએ " તત્વદીપ નિબધ " મા આજ્ઞા કરી છે કે —

कृष्णसेवापरं वीक्ष्य दंभादिरहितं नरं ।
श्रीभागवततत्त्वज्ञं भजे ज्जिज्ञासुरादरात् ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણચદ્રની સેવામા પરમચતુર અને દભ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર વગેરે સર્વે દુર્ગુણોથી રહિત, શ્રીમદ્ભાગવતના તત્વને સમજનાર એવા લક્ષણવાન્ પુરૂષને શિષ્યે પરમ આદરથી ગુરૂ કરવો

શિષ્યનાં લક્ષણ—દીક્ષાતત્વપ્રકાશિકામા કહ્યુ છે કે —

शांतो विनीतः शुद्धात्मा श्रद्धावान् धारणक्षमः ।
समर्थश्च कुलीनश्च प्राज्ञः सच्चरितो यती ॥
एवमादिगुणैर्युक्तः शिष्यो भवति नान्यथा ।

અર્થ—શાંત, નમ્ર, નિષ્કપટ, શ્રદ્ધાળુ, ધારણાવાળો સામર્થ્યવાળો, કુળવાન્, વિવેકી, સદાચરણી તથા જિતેંદ્રિય વગેરે જે યુક્ત હોય તેજ શિષ્ય થવાને લાયક છે. બીજો નથી

સ્ત્રી અને પુરૂષ બને દમ્પતીઓએ એકજ ગુરૂ કરવાથી પરસ્પર ભાઈ બેનનો સબંધ ગણાય માટે બન્નેએ એકજ ગુરૂ કરવા કે નહી તે શંકાનુ સમાધાન–ઉપદેશમંત્ર લેવાથી જે પરસ્પર ભાઈ બેનનો સબંધ થાય છે, તે અલૌકીક સબંધ છે અને વીવાહ થવાથી સ્ત્રીપુરૂષનો જે સબંધ થાય છે, તે લૌકીક સબંધ કહેવાય છે જે સબંધ અલૌકીક છે તે ભગવત સબંધી છે ને અનિત્ય છે, ને લૌકીક જે સબંધ તે વ્યવહાર સબંધી છે ને અનિત્ય છે, માટે લોકીકસબંધ ને અલૌકીકસબંધ શાથે સરખાવી દોષરૂપ કરવો તે અઘટીત છે, તેનું દષ્ટાંત મહાભારતમા કહ્યુ છે, ગૌતમે પોતાના શિષ્ય ઉત્તંકને પોતાની કન્યા પરણાવી છે, જો વિદ્યાદાતા પિતાસમાન છે તો તેની પુત્રી બેન થઈ, જો દોષ હોય તો ગૌતમ આપેજ કેમ, માટે તેમ નથીજ ગણાતુ વળી બ્રહ્મવૈવર્તમા કહ્યુ છે કે

अन्नदाता भयत्राता पत्नीतातस्तथैवच ।
विद्यादाता मंत्रदाता पंचैते पितरः स्मृताः ॥

અર્થ—અન્નથી પોષણ કરનાર, ભયથી પ્રાણને બચાવનાર, સસરો વિદ્યા આપનાર, મંત્રનો ઉપદેશ આપનાર આ પાચેને પિતા કહ્યા છે તેમા સસરો પિતા થયો તો તેની પુત્રી બેન થઈ ત્યારે પરણવાનુ પ્રયોજન તે વ્યર્થ થયું પણ તેમ નથી કારણ કે જે ઉપર લખેલા પાચે પ્રકારના પિતા કહ્યા છે તે પિતાસમાન પુજ્ય બુદ્ધી રાખવા સારૂ કહ્યા છે તેથી જન્મ આપનાર પિતા કહી શકાય નહી તેમજ એક ગુરૂનો ઉપદેશ લેવાથી કાંઈ ભાઈ બેન કહી શકાય નહીં, માત્ર અલૌકીક સંબંધમા ભાઈ બેનના જેવો સ્નેહ રાખવાનો સબંધ કહ્યો છે માટે એકજ ગુરૂ કરવાના માહાત્મ્યનો આ શ્લોક છે—

आचारो धर्ममार्गश्च गुरुमंत्रश्च देवताः ।
दंपत्यपत्यभृत्याद्यैरेकीकृत्य महत्फलम् ॥

અર્થ—સ્ત્રી તથા પુરૂષ, તથા પુત્ર તથા, ચાકર એ સર્વે મળી એક સદાચાર, એક ધર્મ, એક ગુરૂ, એકજ મંત્ર એકજ દેવતાનો આશ્રય કરવાથી મોટુ ફળ થાય છે તેવુ સાધન દીપિકા નામના ગ્રંથમા કહ્યુ છે વૈષ્ણવોને વિષ્ણુ પંચકવ્રત કરવાની આવશ્યકતાનો વિષય, પદ્મપુરાણના ઉતરખંડમા છેવટના અધ્યાયમા કહ્યુ છે તે શ્લોક—

कृष्णजन्माष्टमी रामनवम्येकादशीव्रतं ।
वामनद्वादशीतद्वन्नृहरेस्तु चतुर्दशी ॥

विष्णुपंचकमित्येवं व्रतं सर्वाघनाशनं ।
नित्यं नैमित्तिकं काम्यंविष्णुपंचकमेवहि ॥

અર્થ—કૃષ્ણ જન્માષ્ટમી (૧) રામનવમી (૨) ચોવીસ એકાદશી મળીને એક વ્રત (૩) વામનદ્વાદશી (૪) નરસિંહ ચૌદસ (૫) એ પાચે વ્રતો વિષ્ણુસંબંધી છે સર્વે પાપોને દૂર કરનારા છે, અને નિત્ય છે માટે એ પાચે વ્રત વૈષ્ણવોએ આવશ્ય કરવા તેથી બીજા અન્ય દેવતાના વ્રતો છે તે તે દેવતાના જે અનન્ય ભકતો છે તેઓને તે કરવાના કહ્યા છે જે કરવાથી તે તે દેવતાઓની વ્રત કરનારા ઉપર પ્રસન્નતા થાય છે તેમજ વિષ્ણુભકતોએ પોતાના ઈષ્ટ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને પ્રસન્ન કરવા સારૂ ઉપર લખેલા પાચે વ્રતો કરવા

શિવરાત્રિ વિષે દિનકર ઉદ્યોત નામના ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રથમા લખેલુ છે કે શિવરાત્રિ વ્રત શિવભકતોએ કરવુ, અને જન્માષ્ટમીવ્રત વૈષ્ણવોએ કરવુ. જો બીજુવ્રત કરે તો અનન્ય પણાનો ભંગ થાય છે અને વૈષ્ણવોને શિવરાત્રિવ્રત ના કરવુ તેનું બીજુ કારણ એ છે કે, શ્રીભાગવતના ચોથા સ્કંધમા એ વ્રતને ભૃગુરૂષીનો શ્રાપ થયો છે તેથી શ્રાપિતવ્રત કરવાથી દોષવાન્ થવાય છે માટે ન કરવુ પણ શિવજી સાથ દ્વેષબુદ્ધિ કદાપિ રાખવી નહી આપણા સપ્રદાયમા શિવજીને ઈશ્વરકોટીમા ગણેલા છે અને વૈષ્ણવધર્મના ઉપદેશકરનારા છે, વૈષ્ણવશિરોમણી છે, માટે નમવા યોગ્ય છે અને માન આપવા લાયક છે પણ વ્રતતો નિંદિત છે અને શાપિત છે માટે ન કરવુ

તુળશીનીમાળા (કંઠી) ધારણ કરવી તે વિષે નિર્ણયસિંધુમા પુરાણનુ વાકય—

निवेद्य केशवे मालां तुलसीकाष्ठसम्भवां ।
वहते यो नरो भक्त्या तस्य नैवास्ति पातकम् ॥

અર્થ—તુળસીના કાષ્ઠથી બનેલી માળા શ્રીહરીને પ્રથમ અર્પણકરીને પછી જે, તે માળાને ભાવસહીત પેરે છે તેના શરીરમા પાતક રહેતુ નથી. એ મંત્રથી ભગવાનને ધરાવીને પ્રસાદી કરવી પછી તે માળા ધારણ કરવી તેનો મંત્ર, નિર્ણયસિંધુમા પુરાણનો શ્લોક—

तुलसीकाष्ठसम्भूते माले कृष्णजनप्रिये ।
बिभर्मि त्वामहं कंठे कुरु मां कृष्णवल्लभम् ॥

એ મંત્ર ભણીને માળા પહેરવી—તુળસીમાળાનું માહાત્મ્ય સ્કંદપુરાણના માર્ગશીર મહાત્મ્યમાનો શ્લોક—

तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितः पुण्यमाचरेत् ।
पितृणां देवतानां च कृतंकोटिगुणं कलौ ॥

અર્થ—પિતૃકાર્ય અને દેવકાર્યને વિષે તુળશીની માળા પેહેરીને કાર્ય કરે તો તેને કળીયુગમા કોટી ઘણુ ફળ મળે છે તુળસીની માળા સદેવ ધારણ ન કરે તો દોષિત થવાય છે, તે વિષે સ્કદપુરાણમા લખ્યુ છે કે:—

येषां न तुलसी माला ते नरा मूढमानसाः
अन्नं विष्ठा जलं मूत्रं पीयूषं रुधिरं भवेत् ॥
अतस्सर्वेषु कालेषु न त्याज्या कंठमालिका ।
क्षणार्धं तद्विहीनो यः विष्णुद्रोही न संशयः ॥

અર્થ—જેણે કંઠમા તુળશીની માળા ધારણ કરી નથી તેને મૂઢબુદ્ધિવાળા જાણવા, અને તે અન્ન ખાય છે તે વિષ્ટા બરાબર છે અને જળનુપાન કરે છે તે મૂત્ર બરાબર છે, અને દૂધ પીએ છે તે લોહિ બરાબર છે એ કારણુ માટે કંઠમાથી તુળશીમાળાનો કોઈ પણ કાળે ત્યાગ ન કરવો, જો અર્ધક્ષણ માત્ર પણ ત્યાગ કરે તો શ્રીવિષ્ણુનો દ્રોહી થાય તેમા સંશય નથી.

સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓને પાળવાના નિયમો.

સોભાગ્યવતી સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિની સેવા કરવી એજ પરમધર્મ છે કદી પણ પતિની આજ્ઞા લોપવી નહિ, પોતાના સ્વામી સિવાય કોઈપણ પરપુરૂષમા મન દોડાવવુ નહિ વ્યભિચાર કરનારી સ્ત્રીઓને શાસ્ત્રમા જે દોષ કહ્યો છે તે વિષે શ્લોક—

यावंतो रोमकूपाः स्युः स्त्रीणां गात्रेषु निर्मिताः
तावद्वर्षसहस्राणि नर्कं ताः पर्युपासते ॥

અર્થ—પરપુરૂષ સાથે વ્યભિચાર કરનારી સ્ત્રીઓના અગઉપર જેટલા રૂવાટા છે તેટલા હજાર વર્ષસુધી કુભીપાક નામના નર્કમા દુખ ભોગવવુ પડે છે માટે જીતેદ્રિયપણુ દૃઢ રાખી પતિની આજ્ઞાપ્રમાણે સેવામા તત્પર રહેવુ પણ સ્વતત્રપણાથી કોઈ પણ ઠેકાણે જવુ નહિ

વિધવા સ્ત્રીઓના નિયમ—વિધવા સ્ત્રીઓએ પતિ મુવા પછી વિચિત્ર પ્રકારના રાચા રગના વસ્ત્ર પહેરવા નહિ અને કોઈ પણ પરપુરૂષનો સગ તથા પરપુરૂષ સાથે ભાષણનો વ્યવહાર કદાપિ રાખવો નહિ, જીવતાસુધી પોતાની સર્વે ઈદ્રિઓને વશ રાખી, હરિસેવા, સ્મરણ, કીર્તન. અને વાર્તામા પોતાના મનને પરાયણ કરવુ, દુસગનો ત્યાગ કરી બ્રહ્મચારીના જે ધર્મો કહ્યા છે, તે ધર્મ વિધવા સ્ત્રીઓએ નિયમપૂર્વક અવશ્ય પાળવા

શ્રીગોકુલચંદ્રમાજીના ઘરના સ્વરૂપો પૈકી જે સ્વરૂપોના બ્રહ્મસંબંધ લીધેલા લોકો ચાલતા વખતમા હાજર છે, તેટલા માત્ર સ્વરૂપોની જન્મ દિવસોની યાદી.

શ્રીવલ્લભજી મહારાજ મહાસુદ ૧૪ સંવત ૧૮૬૧
તેમના ચાર પુત્રો

૧ શ્રીયદુનાથજી ઉપનામ મટુજી મહારાજ માગશર વદી ૧૩ સ. ૧૮૭૫
૨ શ્રીગિરિધરજી મહારાજ શ્રાવણ સુદી ૧૩ સં ૧૮૮૮
૩ શ્રીગોવીંદજી મહારાજ અષાડ શુદી ૭ સ ૧૮૯૩
૪ શ્રીગોકુળનાથજી મહારાજ માગશર શુદી ૭ સ ૧૯૦૨

શ્રીગોવિંદજી મહારાજના ત્રણ પુત્રો

શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજી મહારાજ ચૈત્ર શુદી ૩ સ ૧૯૧૫
શ્રીગોપાળલાલજી મહારાજ આષાડ શુદી ૨ સ ૧૯૧૭
શ્રીજયદેવલાલજી મહારાજ કારતક વદી ૧૪ સ ૧૯૨૨
શ્રીદેવકીનંદનાચાર્યજીના પુત્ર શ્રીવલ્લભાચાર્યજી આષાડ શુદી ૩ સં ૧૯૪૮

એ જન્મતિથિઓ ગુજરાતી અમાન્ત માસ પ્રમાણે ગણવી. તે પોત પોતાના ગુરૂના જન્મ દિવસે ભગવત સેવા બીરાજતી હોય તેને સારી સામગ્રી કરી અંગીકાર કરાવવી અને યથાશક્તિ વૈષ્ણવો તથા બ્રાહ્મણોને પ્રસાદ લેવડાવી આખા દિવસના ઉત્સાહમા ધોળ મંગળ કીર્તનાદિ કરીને રહેવુ, અને જન્મદિવસ તથા પવિત્રાની યથાશક્તિ ભેટ કાઢી હોય તે પોતાના શ્રીગુરૂજી જ્યા બીરાજતા હોય ત્યા ચોકશ રીતે પહોચાડી દેવી

निषेधनो त्यागश्लोकः

यद्यच्छास्त्रे निषिद्धं तु तत्तद्यत्नेनवर्जयेत् ॥

અર્થ—જે વસ્તુ શાસ્ત્રમા નિષેધ કરેલી હોય તેને પ્રયત્ને કરીને ત્યાગ કરવી કામ ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સરતા એ છએ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવો પરસ્ત્રી નર્કસમાન ગણી કદાપિ તેનો સંગ કરવો નહિ તેમજ દુર્જન બહિર્મુખ અને નાસ્તિકનો સંગ કરવો નહિ માતા, બેન, દીકરી વગેરે કોઈ પણ સ્ત્રીની સાથે એકાંતમા બેસવુ નહિ તેમજ ગુહ્ય ભાષણ કરવું નહિ પરસ્ત્રીનો સંગ આ લોક અને પરલોકમા નાશ કરનારો છે દશમીના વેધવાળી એકાદશી કરવી નહિ જયંતીવ્રતો વિદ્ધા તિથિઓમા કરવા નહિ, તામસી આહાર કરવો નહિ, સુતકીનું અન્ન, એકાદશાહનું ભોજન, બારમાનુ ભોજન, પ્રેતભોજન વગેરેનો ત્યાગ કરવો લશણ, ડુંગળી (કાંદા) ગાજર, કાળીગડૂ, તડબુચુ રાતો મૂળો, ધોળુ વંત્યાક તથા કેફ ચઢે એવા પદાર્થોનો ત્યાગ કરવો જુગાર રમવો નહિ નીષિદ્ધ આહાર કરવાથી બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થાય છે ને બુદ્ધિનો નાશ થવાથી આત્માનો નાશ થાય છે એવુ શ્રીગીતાજીમા શ્રીમુખથી કહ્યુ છે તે શ્લોક.

बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ।

અર્થ—બુદ્ધિનો નાશ થવાથી હુ કોણ છુ અને મારૂ શું કર્ત્તવ્ય છે એમ નિત્યઅનિત્ય વસ્તુનો વિવેક ન રહેવાથી આત્માનુ સ્વરૂપ જાણી શકતો નથી, અને વિમુખ થાય છે. હુ પ્રભુનો દાસ છુ ને પ્રભુ મારા સ્વામી છે તેમની ભક્તિ કરવી એજ મારૂ કર્ત્તવ્ય છે એવુ જ્ઞાન રહેતું નથી.

ગુરૂ શિષ્ય સંવાદ સંક્ષેપ.—

શિષ્ય—જય કૃપાનાથ ! વૈષ્ણવનું કર્તવ્ય શુ ?

ગુરૂ—વર્ણાશ્રમધર્મપૂર્વક શ્રીકૃષ્ણ ભક્તિ

શિષ્ય—ભક્તિ કેમ કરવી ?

ગુરૂ—ભક્તિ નવ પ્રકારથી કરવી

શિષ્ય—નવ પ્રકાર તે કયા કયા ?

ગુરૂ—શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન અર્ચન, વંદન, દાસ્ય, સખ્ય, આત્મનિવેદન એ નવવિધા ભક્તિથી સેવન કરવુ.

શિષ્ય—એ પ્રકારથી સેવન કરવાથી શુ ફળ મળે છે ?

ગુરૂ—સેવા એજ સેવાનુ ફળ છે કારણ કે પ્રથમ સાધન અવસ્થામા જે સાધનરૂપ હતી તેજ ભગવતકૃપાથી પ્રેમ લક્ષણા ઉત્પન્ન થયા બાદ પ્રેમસહિત તે ઉપર લખેલીજ નવવિધા ભક્તિએ ફળરૂપ થાય છે,

શિષ્ય—મહારાજ, આપનો પુષ્ટિમાર્ગ, શાસ્ત્રમા કહ્યો છે ?

ગુરૂ—પુષ્ટિમાર્ગ, વેદ, ગીતા ભાગવતાદિકમા જે ભક્તિમાર્ગ કહ્યો છે તેજ છે જેમકે એક વસ્તુના બે નામ હોય, તેમજ ઉપર લખેલા શાસ્ત્રોમાં જે ભક્તિમાર્ગ છે તેનેજ પુષ્ટિમાર્ગ કહીએ છીએ.

શિષ્ય—મહારાજ ! ભક્તિના ભેદો બહુ પ્રકારના કહ્યા છે તેમા પુષ્ટિ ભક્તિમાર્ગ તે કીયો ?

ગુરૂ—શાસ્ત્રમા સગુણ ભક્તિના ભેદ એક્યાશી પ્રકારના કહ્યા છે ને બ્યાશીમી જે નિર્ગુણ ભક્તિ કહી છે તેજ પુષ્ટીભક્તિનો માર્ગ એના ઘણા પર્યાયશબ્દો છે તે આ પ્રમાણે પુષ્ટિભક્તિ, પ્રેમલક્ષણા. નિર્ગુણભક્તિ, તીવ્ર-ભક્તિ, અવ્યભિચારી ભક્તિ, અચળભક્તિ, નિર્મળભક્તિ, પરાભક્તિ, વગેરે નામોથી જે પ્રસિદ્ધ છે, તેનેજ આપણા સપ્રદાયમા, પુષ્ટિભક્તિમાર્ગના નામથી કહીએ છીએ. માટે શાસ્ત્રમા, પુષ્ટિમાર્ગ કયા છે એવી શકા કદાપિ કરવી નહિ.

શિષ્ય—મહારાજ, પુષ્ટિમાર્ગમા ચાર પુરૂષાર્થ તે કયા એ મને કૃપા કરી કહેશો ?

ગુરૂ—શાસ્ત્રમા ચાર પુરૂષાર્થ ગણાવેલા છે, તેના પ્રત્યેકના લક્ષણને ફળ જુદા જુદા કહેલા છે. પણ પુષ્ટિમાર્ગમા તો ધર્મ એટલે દાસ્યપણ રાખી

નિષ્કામવાસનાથી શ્રીકૃષ્ણચંદ્રની સેવા કરવી, એજ મુખ્ય ધર્મ કહ્યો છે. ધર્મ
અર્થ પણ શ્રીકૃષ્ણચંદ્રને મળવાનો રાખવો.

કામ એટલે—શ્રીકૃષ્ણચંદ્રના દર્શનની ઇચ્છા રાખવી તેને કહ્યું છે.

મોક્ષ—એટલે મમતાઅહંતા મુકી શ્રીકૃષ્ણના થઇને રેહેવુ તેને ક
છે, માટે વૈષ્ણવોએ આ લોકમા તથા પરલોકમા શ્રીકૃષ્ણની સ્નેહપૂર્વક સે
કરવી એથી બીજુ મોક્ષફળ ઇચ્છવુ નહિ, જે સુખ ભજનાનંદમા છે તે સ
ઇશ્વરમા મળી જવાથી નથી, માટે ઇશ્વરનું ભજન કરવામાટે જીવનમુક્ત પુ
દેહધારણ કરીને ઇશ્વરને ભજે છે.

શિષ્ય—મહારાજ, પુષ્ટિભક્તિ શબ્દનો અર્થ કૃપા કરી કહેવાની
આજ્ઞા કરશો ?

ગુરૂ—પુષ્ટિ એટલે ઇશ્વરનો અનુગ્રહ જે માર્ગમા ઇશ્વરના અનુગ્રહનું
મુખ્ય કારણ રહેલુ તેથી તે ભક્તિના માર્ગને પુષ્ટિમાર્ગ કરીને કહ્યો છે ઇશ્વરના
અનુગ્રહ સિવાય નિર્ગુણ ભક્તિમાર્ગમા કોઇ પણ જીવની પ્રવૃત્તિ થતી નથી
તેથી તેને પુષ્ટિમાર્ગ એવુ નામ કહેવામા આવે છે

શિષ્ય—ગુરૂને શુ પૂર્ણપુરૂષોત્તમ, વા દેવ, કે પૂજ્ય માનવા ?

ગુરૂ—તમારી જેવી પવિત્ર ભાવના હોય તે પ્રમાણે તમો માનો, પણ
ગુરૂએ અમો તો સાક્ષાત્ પૂર્ણ પુરૂષોતમ છીએ, અને દેવ છીએ એમ માની
ધર્મવિરૂદ્ધ આચરણ કરવા નહિ ને ધર્મવિરૂદ્ધ આચરણ કરે તો પાપ થાય છે

શિષ્ય—ગુરૂએ શિષ્યને અને શિષ્યાને કેવા માનવા ?

ગુરૂ—ગુરૂનો એ ધર્મ છે કે પોતાના શિષ્યને, અને શિષ્યાને પોતાના
પુત્ર પુત્રીવત્ માનવા જોઇએ અને જેમા તેઓનુ હિત સમાયુ હોય તેવા
ઉપદેશો દેતા રહેવુ.

શિષ્ય—જય મહારાજ ! વૈષ્ણવ કોને કહેવો ?

ગુરૂ—જેનામા બાહ્ય અને અભ્યંતર વૈષ્ણવધર્મ દેખાતા હોય અથવા
જેને વૈષ્ણવગુરૂજી પાસેથી વિધિપૂર્વક વૈષ્ણવમંત્ર હોય, દીક્ષા મળી હોય,
અને જે પોતાના વર્ણાશ્રમધર્મમાથી ચલાયમાન ના થાય, શત્રુમિત્રને સમાન
દેખે, કોઇની વસ્તુ ચોરે નહિ, કોઇ પણ પ્રાણીની હિંસા કરે નહિ કોઇની સાથે
ક્રોધ થકી ભાષણ કરે નહિ, સર્વ પ્રાણીમાત્ર ઉપર દયા રાખે અને જેણે
પોતાના મનને જીત્યું છે અને ગુરૂમા તથા ઇશ્વરમા દૃઢભક્તિ હોય તેને
વૈષ્ણવ કહેવો

મુંબઈ ખેતવાડી બ્યાકરોડ ઘર નં ૧–૨ અને ૩ અહીંઆ "તત્વવિવેચક"
છાપખાનામા રા ભીવાજી હરી શિંદે એને છાપ્યુ તે ગોરવાચી
શ્રી વલ્લભાચાર્યજી મહારાજ એને ચંદાવાડીમા પ્રસિદ્ધ કર્યું